

Prešovská univerzita v Prešove

Pedagogická fakulta

**VZDELÁVANIE A SPOLOČNOSŤ
IV.**

Medzinárodný nekonferenčný zborník

Renáta Bernátová, Tetyana Nestorenko (Eds.)

PREŠOV 2019

Názov: Vzdelávanie a spoločnosť IV.

Editorky: doc. RNDr. Renáta Bernátová, PhD.
doc. Tetyana Nestorenko, PhD.

Recenzenti: prof. PaedDr. Ľudmila Liptáková, CSc.
doc. Tamara Makarenko, PhD.

Vydala: © Prešovská univerzita v Prešove, 2019

Vydanie: prvé

Za odbornú a jazykovú stránku zborníka zodpovedajú autori jednotlivých príspevkov.

Rukopis neprešiel redakčnou ani jazykovou úpravou.

Publikácia bola vydaná elektronicky v Digitálnej knižnici UK PU:

<http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova13>

ISBN 978-80-555-2240-1

EAN 9788055522401

OBSAH

ÚVOD.....	7
SEKCIA: PREDŠKOLSKÁ A ELEMENTÁRNA PEDAGOGIKA.....	8
СКРАЙБІНГ ЯК СУЧАСНА ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ЗНАТЬ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	9
Альона Вітченко	
MNOHOUHOLNÍKY A DIGITÁLNE TECHNOLOGIE V PRIMÁRNOM VZDELÁVANÍ.....	16
Jana Hnatová	
ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ В ДОСЛІДЖЕННІ МОТИВІВ ДО НАВЧАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ	26
Оксана Чекстере	
NAUCZYCIEL EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ NA MIARĘ XXI WIEKU – JEGO UMIEJĘTNOŚCI I KOMPETENCJE.....	32
Aleksandra Kruszewska, Anna Kocot	
ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ....	44
Наталія Лалак	
DETI A ICH EDUKÁCIA V JEDNOTRIEDNEJ MATERSKEJ ŠKOLE.....	49
Monika Miňová	
СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ»	60
Тетяна Молнар, Марія Лавренова	
ROZVOJ PRÍRODOVEDNEJ GRAMOTNOSTI PROSTREDNÍCTVOM MYŠLIENKOVÝCH MÁP V JEDNOTLIVÝCH FÁZACH EDUKAČNÉHO PROCESU	65
Milica Sabol	
SEKCIA: STREDOŠKOLSKÁ PEDAGOGIKA	79
УКРАЇНСЬКА ШКОЛА В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ЦІННІСНИЙ ПІДХІД ДО ЗМІН 80	
Вадим Абизов, Яна Бобилева, Вікторія Литвин	
РАНКОВІ ЗУСТРІЧІ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ	87
Надія Білоусова, Тетяна Гордієнко	
ФОРМУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ І МОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ У КОНТЕКСТІ ПОЛОЖЕНЬ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ.....	92
Надія Гринькова, Оксана Петренко, Жанна Стельмашук	
ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ «ШЕСТИ КАПЕЛЮХІВ МИСЛЕННЯ» ЕДВАРДА ДЕ БОНО ПРИ ПІДГОТОВЦІ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ.....	115
Тетяна Забавляєва, Владислав Пюрко	
ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО КРЕАТИВНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПОЗААУДИТОРНІЙ РОБОТІ.....	125
Людмила Лисенко	
МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ УЧНІВ В СИСТЕМІ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ	139
Валентин Молодиченко, Наталія Молодиченко	
ВИКОРИСТАННЯ МОТИВАЦІЇ ВИПУСКНИКІВ ШКІЛ, ЯКІ ВСТУПАЮТЬ ДО ЗВО ПРИ ВИБОРІ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ДЛЯ ОТРИМАННЯ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЇ.....	148
Володимир Пантелеев, Тетяна Сакада	
ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕГРАТИВНОГО ПІДХОДУ В СИСТЕМІ «ШКОЛА-ВНЗ» У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ.....	161
Ольга Пюрко, Людмила Вельчева, Владислав Пюрко, Світлана Казакова	

SEKCIA: VYSOKOŠKOLSKÁ PEDAGOGIKA.....	170
INTERNATIONALIZATION OF EDUCATIONAL SPACE OF HIGHER EDUCATION: CHARACTERISTIC OF THE MODELS	171
Zhanna Chernyakova	
PROFESSIONAL STUDENTS' DIRECTION AT UNSPECIAL LANGUAGES CLASSES AT THE FOREIGN DEPARTMENTS	176
Uliana Irkhina	
MOTOR ACTIVITY AS A FACTOR IN FORMING A STUDENT'S HEALTH CULTURE	181
Oleksandr Pechko, Julia Kozeruk, Volodymyr Borysenko, Kyrylo Kozeruk	
ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ВИЩИХ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ ДО ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОГО ЗДОРОВ'Я ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	188
Тетяна Белкова	
ІНДИВІДУАЛЬНІ ОСВІТНІ ТРАЄКТОРІЇ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ..	199
Юлія Гаркуша, Сергій Шелудько	
ВПЛИВ КУЛЬТУРИ НА ОРГАНІЗАЦІЮ СИСТЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.	205
Володимир Липов, Тетяна Чернуха	
МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ МЕНЕДЖМЕНТУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	216
Надія Новальська	
ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВЕЛИКИХ ГРУПАХ СТУДЕНТІВ ЗВО	223
Наталія Скриннік, Вікторія Архипова, Олена Муравйова, Людмила Подворна	
АНАЛІЗ ГЛОБАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ З ТОЧКИ ЗОРУ ЇЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	231
Оксана Сотула	
ВИВЧЕННЯ ЯВИЩ ТЕРТЯ ТА ЗНОШУВАННЯ МАЙБУТНІМИ БАКАЛАВРАМИ З ПРИКЛАДНОЇ МЕХАНІКИ.....	241
Андрій Шостачук	
ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЙНІ ОСВІТНІ ПРОЦЕСИ У РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ «СТРАТЕГІЇ-2020».....	248
Ганна Товканець	
SEKCIA: ŠPECIÁLNA PEDAGOGIKA	256
ČITATEĽSKÁ KOMPETENCIA ŽIAKOV Z MARGINALIZOVANÝCH RÓMSKYCH KOMUNIT NA ŠPECIÁLNEJ ZÁKLADNEJ ŠKOLE	257
Bibiána Hlebová	
МОТИВАЦІЙНІ АСПЕКТИ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ.....	276
Лариса Кондратенко, Лідія Манилова	
DIAGNOSTIKA MANUÁLNYCH ZRUČNOSTÍ U OSŮB S MENTÁLNÝM POSTIHNUTÍM V STARŠOM ŠKOLSKOM VEKU	283
Jana Kožárová, Alena Kažimírová	
ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ	298
Наталія Мельникова-Єгорченко	
ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРНЕТ-ТРЕНІНГІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТНОЇ АКТИВНОСТІ ТА СТАНОВЛЕННЯ СУБ'ЄКТНОСТІ.....	309
Максим Назар, Дмитро Мещеряков	

SEKCIA: EKONOMIKA VZDELÁVANIA	317
RYNEK PRACY A BRANŻA MOTORYZACYJNA – ASPEKTY SPOŁECZNE, EKONOMICZNE I EDUKACJA	318
Aleksander Ostenda, Magdalena Wierzbik-Strońska, Tetyana Nestorenko	
БЮДЖЕТНЕ ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: СУТНІСТЬ, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ	335
Крістіна Лантух	
SEKCIA: MANAŽMENT VZDELÁVANIA	344
UWZGLĘDNIENIE PREFERENCJI DECYDENTA WE WSPOMAGANIU ZARZĄDZANIA RYZYKIEM	345
Władysław Wornalkiewicz	
ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ І ПРАКТИЦІ	353
Валентина Черній, Ольга Шевченко	
VOLUNTEERING IN UKRAINE AT THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY	362
Nataliya Govorukha	
USE OF DISTANCE EDUCATION TECHNOLOGIES IN FOREIGN LANGUAGES STUDY	370
Yulia Marchenko, Diana Zhupanova	
BIG DATA – KONIECZNOŚĆ CZY PRZESADA?	376
Władysław Wornalkiewicz	
SEKCIA: HUDBA A UMENIE VO VZDELÁVANÍ	387
ВИСТАВИ, ВИСТАВИ-ПАНОРАМИ ЯК ПРОСТІР КОМУНІКАЦІЇ В СУЧАСНОМУ ТЕАТРІ	388
Олександр Балабан, Світлана Котляр, Алла Медведева	
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙ В ЖИТТІ ДИТИНИ З ПСИХОФІЗИЧНИМИ ВАДАМИ РОЗВИТКУ	396
Олеся Чернякова	
ZRUČNOSTI UČITEĽA PRI PRÁCI S DIGITÁLNÝMI TECHNOLOGIAMI V HUDOBNEJ VÝCHOVE	401
Martin Dzurilla	
SEKCIA: PEDAGOGIKA A PSYCHOLÓGIA	407
HUMANISTIC CONCEPT OF STUDY OF PERSONALITY S. RUSOY (LINDFORS).....	408
Svetlana Melnyk, Victoria Churkina	
THE STUDY OF BULLYING IN THE SPACE OF ORGANIZED CHILDREN’S TEAM.....	414
Liudmyla Prokopenko, Valentyna Tetiorkina, Oksana Palchik, Olena Dekhtiarova	
ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНИХ ПРОДУКТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ДІЛОВОМУ СПІЛКУВАННІ	418
Оксана Биконя, Ірина Борисенко	
ПИТАННЯ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ У НАДБАННЯХ УКРАЇНСЬКИХ ПСИХОЛОГІВ (ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ)	431
Наталія Дічек	
ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ПРИ НАДАННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ З РІЗНИМ РІВНЕМ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ	441
Наталья Каргіна	
СЕКСИЗМ, СТАТЕВОРОЛЬОВІ ТА ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В РЕКЛАМІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ	452
Оксана Онипченко	

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ
КУЛЬТУРИ 460

Наталія Пророк

ВПЛИВ КУЛЬТУРИ НА ОРГАНІЗАЦІЮ СИСТЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

CULTURAL IMPACT ON THE ORGANIZATION OF HIGHER EDUCATION SYSTEMS IN GLOBALIZATION CONDITIONS

Володимир Липов, Тетяна Чернуха
Volodymyr Lypov, Tetyana Chernukha

Анотація

Реформування моделі вищої освіти набуває особливої актуальності в епоху кардинальних перетворень соціально-економічної структури сучасного суспільства. Такі напрямки можна сформувати лише розуміючи об'єктивні підстави історично сформованої структури університетської освіти. В статті розглянуто понятійний апарат культури. Досліджено напрямки впливу національних культур на систему вищої освіти. Показано як опозиційні характеристики соціальних орієнтацій ціннісної системи проявляються в ході організації процесу навчання. Продемонстровано, що освітні системи, як елемент, невід'ємна частина національної культури забезпечують подальший розвиток і закріплення цінностей соціальної взаємодії, прийнятих в суспільстві.

Ключові слова. Вища освіта, культура, соціальна взаємодія, цінності, глобалізація.

*«...національна держава більше не є первинною інстанцією відтворення глобальних капіталів, культура - як символічний і політичний еквівалент проекту інтеграції, що реалізується національною державою, - втрачає свою цінність. Національна держава та поняття культури епохи модерну виникли в один і той же час, і тепер вони, на мій погляд, перестають відігравати ключову роль у все більш транснаціональній глобальній економіці. Такий зсув має прямий вплив на Університет, який історично був головним інститутом національної культури в національній державі модерну. ... його симптоми ... - заміщення колишніх апеляцій до ідеї культури дискурсом «досконалості», ... за опомогою якого Університет намагається пояснити себе самому собі та світу в цілому»
(Б. Рідінгс «Університет в руїнах»)*

Вступ

Актуальність проблеми. Висловлення канадського вченого Б. Рідінгса, який присвятив свою роботу пошуку причин глобальної кризи систем вищої освіти (ВО), як не можна краще відображає історичні передумови формування моделі ВО, реформування якої набуває особливої актуальності в епоху кардинальних перетворень соціально-економічної структури сучасного суспільства. Адже лише розуміючи об'єктивні підстави історично сформованої структури університетської освіти, можна сформулювати уявлення про напрямки її реформування. Однак чи можна погодитися з песимістичними висновками вченого про втрату культурою і національною державою ключову роль в житті суспільства?

Проблеми, з якими стикається на початку нового тисячоліття Європейський союз, Brexit, бурхливі події 2018 р в Каталонії, спроби організації повторного голосування за вихід Шотландії зі складу Великобританії, міжнародна політика Д. Трампа, швидше за

все, свідчать про зворотнє. Як це не парадоксально може здатися на перший погляд, але і самі передумови появи дослідження Б. Рідінгса свідчать про те ж. Адже його роботу було підготовлено в університеті Монреалю, флагмані франкофонної квебекської культури, на початку 90-х рр. Це був період активізації руху за посилення автономії та навіть відокремлення провінції Квебек від англосовітної частини Канади. Збереження тариформування в нових умовах функцій національної держави передбачає, а багато в чому й ґрунтується на збереженні та трансформації ролі національної культури.

Мета та методидосліджень – дослідити напрями впливу культури на організацію систем вищої освіти в умовах глобалізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Українські вчені приділяють достатньо велику увагу питанням зв'язку ВО та культури. Охоплюється широкий спектр проблем, з цим пов'язаних. В контексті теми роботи перш за все варто пригадати роботу В. Журавського [1]. Вчений акцентує увагу на проблемах розвитку ВО в Україні в умовах глобальних змін, зростання її ролі в розбудові держави, впливі на ці процеси культурного чинника. Співатори колективної монографії, підготовленої під керівництвом В. Бакірова, зосереджуються на виявленні соціокультурних витоків проблем, що виникають у процесі модернізації системи ВО в Україні [2]. Зв'язок між переважними ціннісними орієнтаціями національної культури та інституціональною структурою системи ВО простежується в роботі В. Липова [3]. До дослідження проблем впливу культури на процеси інтеграції національної системи ВО в європейський освітній простір звертаються в своїй роботі О. Павлова, Т. Мельничук та Т. Мисюра [4]. Важливою складовою цього процесу є активізація залучення іноземних студентів до навчання в українських ЗВО. На дослідженні шляхів вирішення проблем їх ефективної адаптації в українському соціокультурному середовищі зосереджує увагу О. Білик [5].

Визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Варто відмітити, що в центрі уваги дослідників виявляються здебільшого педагогічні, філософські, соціологічні, історичні аспекти впливу культурного чинника на процеси трансформації системи ВО в Україні. Поза увагою лишаються важливі аспекти впливу національної культури на формування інституціонального середовища вищої школи, організацію навчального процесу, забезпечення ефективної крос-культурної взаємодії не лише в процесі безпосереднього навчання іноземних студентів, а й у ході укладання й виконання спільних науково-дослідницьких та навчальних програм, забезпечення міжнародної мобільності викладачів та студентів.

Основні результати дослідження.

1. Вища освіта, культура, національна культура, професійні кваліфікації та універсальна професійна культура

Перш ніж говорити про напрями впливу національних культур на систему ВО, визначимося з понятійним апаратом. Що, власне кажучи, ми маємо на увазі, коли говоримо про культуру. Найбільш широке трактування цього терміну пропонує розуміти під ним: «складну гомеостатичну систему позабіологічної природи, що містить сукупний досвід видового існування людини та забезпечує накопичення, відтворення, розвиток і використання цього досвіду, паралельно з відтворенням видових ознак самої людини»[6]. Подальше обмеження поняття культури в рамках теми дослідження пов'язане з акцентуванням уваги на її світоглядні функції. Відбувається диференціація матеріальної та духовної складових культури. Відповідно, обмежуючись останнім, К. Гірц пропонує розуміти під нею «... історично передавану систему сенсів, втілених у символах; систему

успадкованих уявлень, виражених в символічних формах, за допомогою яких люди передають, зберігають і розвивають своє знання про життя та ставлення до нього » [7]. Одночасно Е. Геллнер звертає увагу на ще одну важливу якість культури: «Культура – це набір загальноприйнятих ідей, що мають силу просто тому, що утворюють систему певних спільних уможлиблюючих сховищ звичаїв відживаючої спільноти ...» [8]. Культура постає як спосіб сприйняття навколишнього світу, сукупність цінностей, соціальних норм, ідей, систем сенсів, спільних для людських співтовариств, які в кінцевому підсумку формують ці спільноти.

На цій функції культури акцентують увагу, спираються в своїх етнометричних дослідженнях вчені, що працюють в сфері крос-культурного аналізу. Зовсім не випадково в підзаголовок роботи Г. Хофстеда винесено слоган «Програмування розуму». *Культура постає як інструмент колективного програмування розуму*, створює фундамент формування відмінностей членів однієї соціальної групи від членів іншої. Акцент ставиться на дослідженні особливостей *соціальних орієнтацій національних культур* [9].

Водночасчас в роботі Г. Хофстеда ми неодноразово зустрічаємо й такі зрізи групової культурної ідентифікації як гендерний, віковий, професійний. В одних культурних контекстах ці групи можуть перетинатися, в інших – залишаються індивідуальними. Будь-який індивід може належати одночасно до різних культурних груп. Більш того, культурні ідентичності під впливом зовнішнього середовища схильні до змін. Конкретний контекст ситуації зумовлює домінуючу в даний момент часу основу ідентичності.

Тим самим готується підстава для диференціації напрямків впливу культури на організацію господарської діяльності людини. В основі такої диференціації знаходиться певна спільність культурних установок членів групи. У контексті теми нашого дослідження, трансформації впливу культури на організацію систем ВО в умовах глобалізації, ключового значення набувають такі її аспекти, як вплив культури на організацію:

- внутрішньої взаємодії в рамках певної структури (інституту, в нашому випадку ЗВО);

- взаємодії між незалежними господарюючими суб'єктами, що діють в єдиному культурному просторі (ієрархічна і мережева взаємодія між ЗВО і органами управління, іншими ЗВО, студентами та абітурієнтами, постачальниками товарів і послуг);

- взаємодії на міжнародному рівні (спільні навчальні та дослідницькі програми, участь в наукових конференціях, міжнародні публікації тощо), коли виникає необхідність врахування специфічних особливостей культури партнера;

- підготовки викладачів і студентів до участі в програмах міжнародних академічних обмінів;

- вдосконалення забезпечення навчального процесу іноземних студентів.

Особливе місце в умовах інтеграції національних ЗВО в схильний до динамічних змін глобальний освітній простір займають такі прикладні напрямки дослідження, як вплив культури на підприємницьку активність господарюючих суб'єктів, дистанція соціальної довіри.

Вже з середини двадцятого століття в розвинених країнах вища освіта знаходить масовий характер. Відбувається поступова еволюція, розширення рамок охоплення вищою освітою населення країни. Від ВО для еліти суспільства – до освіти для багатьох, більшості, масової та загальної ВО. У 2012 р в глобальному масштабі 32% представників відповідної вікової когорти були охоплені вищою освітою. Більш того, в окремих країнах світу ставиться завдання стовідсоткового охоплення вищою освітою випускників середньої школи. Типовий характер знаходить ситуація, коли більша частина її випускників продовжує навчання [10]. Отримує практичне втілення запропонована ще в 1973 р. М. Туроу класифікація національних систем ВО на основі

врахування залучення представників відповідної вікової когорти. Вона включала три категорії: елітні, що охоплює менше 15% представників відповідної вікової групи; масові – від 15 до 50% і загальні (понад 50%) [11]. Досить подивитися на статистику охоплення вищою освітою відповідних вікових когорт у китів сучасної ВО – Китаю, Індії, США. Їх частка в цих країнах становить відповідно 30%, 20% і 90%. До останнього рівня наближається цілий ряд країн Західної та Центральної Європи, країн Східної Азії, економіка яких стрімко розвивається. Більш того, стовідсоткове охоплення навчанням випускників середньої школи вже досягнутий в Південній Кореї [10].

Одночасно відбувається постійне розширення галузей знань, зростання числа напрямків і сфер соціальної активності, галузей та ніш здійснення виробничої діяльності, що лише в своїй сукупності забезпечують успіх суспільного відтворення в цілому. На ринку праці виявляються затребуваними працівники, які володіють вузькоспеціальними професійними кваліфікаціями. Все це обумовлює поглиблення спеціалізації, диференціацію, дроблення напрямків професійної підготовки. Але чи набуває культура в цих умовах значення приватного, відокремленого елемента громадського знання, лише однією з багатьох паралельних сфер суспільного відтворювального процесу?

Бурхливий розвиток технологій, активна конкуренція виробників товарів і послуг, яка набула глобального характеру, стимулюють постійну та швидку зміну кваліфікаційних вимог, що пред'являються до персоналу. Скорочуються терміни старіння професійних знань, одержуваних у процесі навчання у закладі ВО. Отримують визнання ідеї безперервної освіти, smart-education. У цих умовах актуалізується, набуває нового змісту та значення уявлення про функції та завдання ВО, альтернативну суть утилітарного завдання формування конкретних професійних знань і навичок. Формування вміння мислити творчо, здатність орієнтуватися в потоці інформації, що швидко зростає, сприйняття і переосмислення нових знань, готовність до переорієнтації професійної діяльності відповідно до змін, що відбуваються на ринку праці, виховання інтересу та відкритості до освоєння нових знань набуває в сучасних умовах першорядне значення. По суті, відбувається повернення до уявлення про куди більш широкі завдання ВО ніж формування *конкретних професійних кваліфікацій*. Йдеться про формування в процесі здобуття ВО певної *культури саморозвитку та професійного самовдосконалення, універсальної професійної культури*, здатної супроводжувати, направляти та управляти трансформацією форм трудової активності випускників ЗВО відповідно до змін, що відбуваються на ринку робочої сили та системи суспільного відтворення в цілому в продовж усього їх трудового життя.

Ми повертаємося до уявленням про формування певної культури в якості головного завдання ВО. Але говоримо про універсальну професійну культуру. Що має на увазі ця універсалізація? Як вона пов'язана з процесом економічної глобалізації? Чи означає це відмову від визнання або ігнорування впливу в сучасних умовах на економічну сферу в цілому та на систему ВО, зокрема, національних культур?

2. Раціональність за цінностями як чинник інституціоналізації

Вибір цілей нашої діяльності, шляхи, способи та інструменти їх досягнення зумовлюються особливостями ціннісних орієнтацій національних культур. Ключовий для розуміння ролі та значення національних культур, тип раціональності М. Вебер характеризує як *раціональність за цінностями*. А вони в різних культурах можуть істотно відрізнятися. Це підтверджують результати глобальних порівняльних досліджень національних культур. Прикладами таких робіт, які отримали загальне

визнання, можуть слугувати дослідження Р. Інглхарта [112], Г. Хофстеда [9], Ш. Шварца [13], Ф. Тромпенаарса [14]. Об'єднав ці роботи близькість методологічної бази. Вона передбачає формування стандартизованих анкет-опитувань, що дозволяють визначити ставлення до певних цінностей представників різних культур. Після складання анкети її переводять на мови країн, що беруть участь в опитуванні. Важливо підкреслити особливу увагу до єдності контекстуального сприйняття питань незалежно від країни, в якій проводиться опитування. Вони здійснюються в різних країнах за єдиною програмою, в узгоджені проміжки часу, командами фахівців, що постійно координують свою роботу. Це забезпечує єдність бази та порівнювальність даних.

Під цінностями ми розуміємо стабільні, об'єктовані середовищем існування, суб'єктивно-психологічні, регулятивні внутрішні відносини особистості до навколишнього світу, що формують її світогляд і які спричиняють націленість, характер та інтенсивність господарської активності [15, с. 66]. В якості мовчазного, неявного регулятора людської поведінки вони не лише задають мотивацію діяльності людини, а й зумовлюють прийнятність інституцій, як загально визнаних норм соціальної взаємодії. Розуміння останнього набуває особливо важливого значення в умовах реформ, коли активізуються спроби запозичення інституційних форм, що підтвердили свою ефективність в умовах іншого культурного контексту.

За твердженням Б. Кларка, сучасного американського вченого, який присвятив цілий ряд своїх робіт дослідженню процесів трансформації інституційних основ систем ВО в умовах глобалізації, цінності складають основу стійких уявлень – символічних сприйнять, культури, соціальних структур, що визначають спільність поглядів і допомагають сформувати сутність, цілі, мотиви діяльності організацій та сприйняття їх у суспільстві [16, р. 72-106]. Відповідно, врахування особливостей ціннісних орієнтацій національних культур дозволяє виявити передумови формування специфічних рис національних освітніх систем, можливості запозичення інституційних форм, які підтвердили свою ефективність в іншому культурному контексті, напрямки їх адаптації.

На Рис. 1-6 представлено отримані в результаті досліджень, проведених під керівництвом Г. Хофстеда, профілі господарських цінностей англосаксонських країн, країн Північної, Центральної, Південної Європи, країн з далекосхідною патріархально-корпоративною СЕМ, мусульманських країн. Виділення останніх в окрему групу зумовлено географічним поширенням ісламу від Північної та Центральної Африки до Південної Азії. Вони дозволяють наочно продемонструвати відмінності основних господарських цінностей представлених країн.

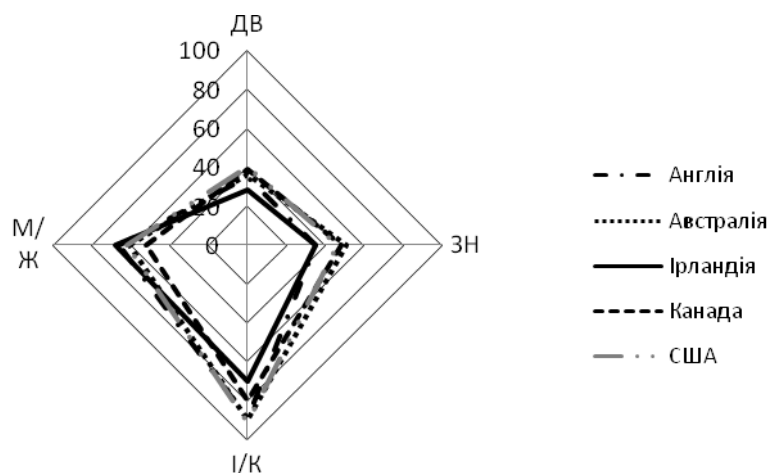

Рис. 1. Профіль ціннісних характеристик національних культур основних країн з Англосаксонською СЕМ

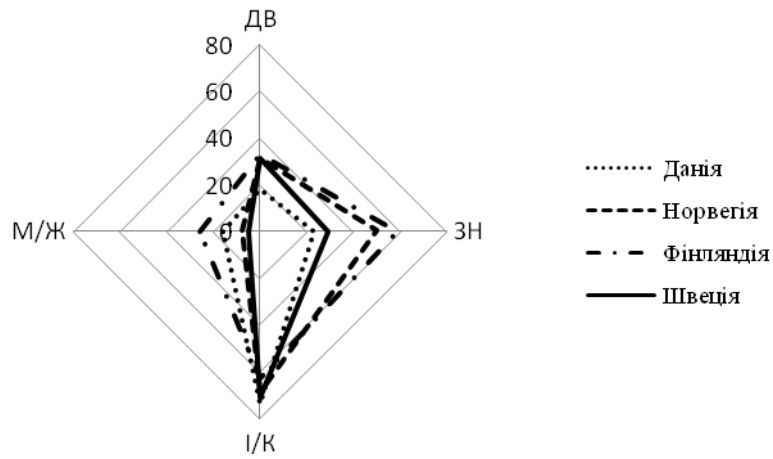

Рис. 2. Профіль ціннісних характеристик національних культур країн Північної Європи

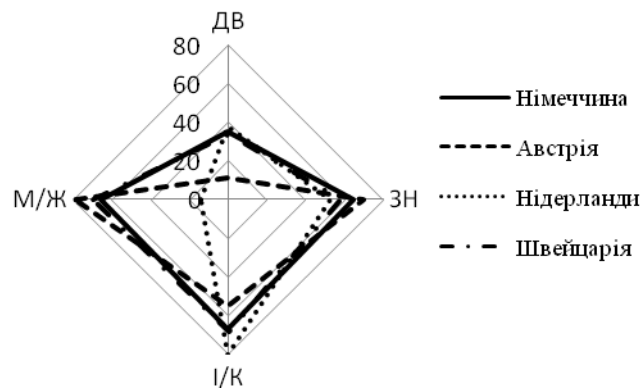

Рис. 3. Профіль ціннісних характеристик національних культур країн Центральної Європи

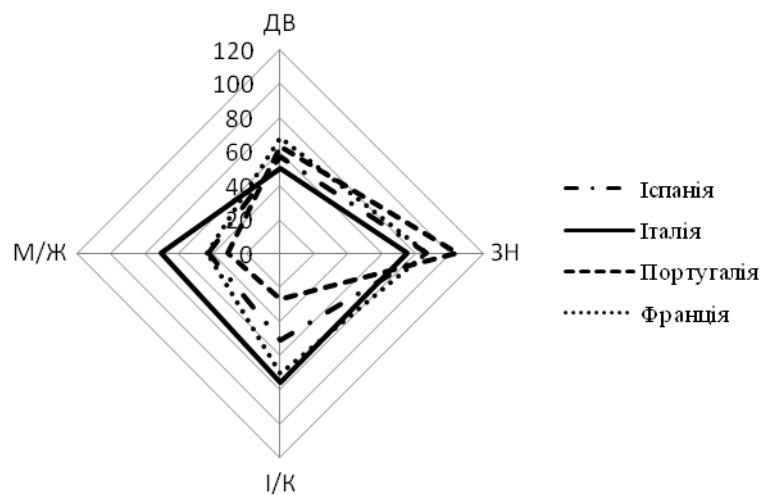

Рис. 4. Профіль ціннісних характеристик національних культур країн Південної Європи

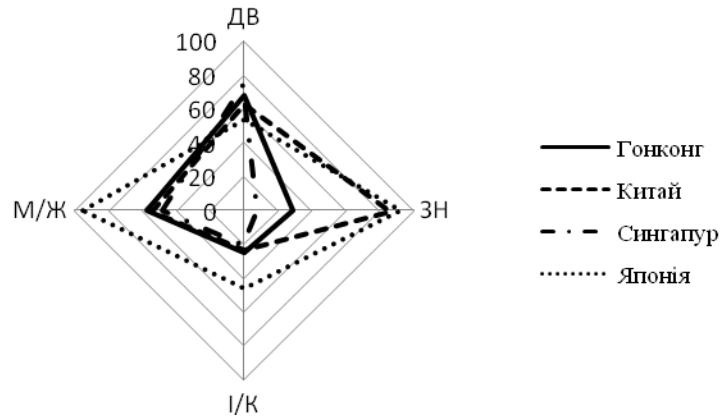

Рис. 5. Профіль ціннісних характеристик національних культур основних країн з далекосхідною патріархально-корпоративною СЕМ

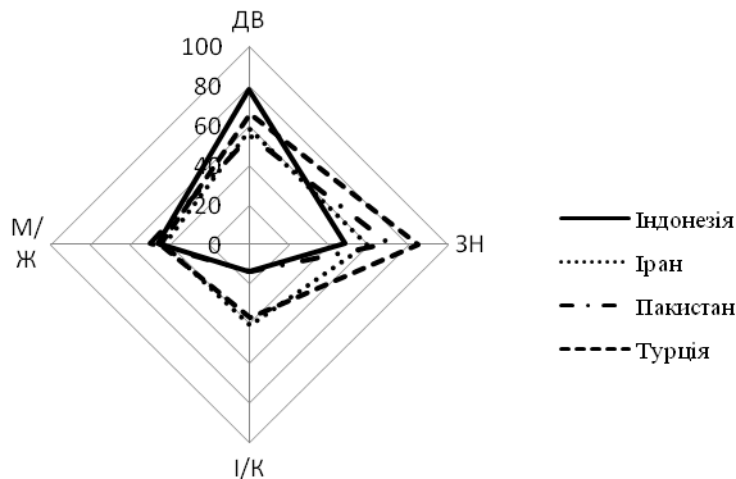

Рис. 6. Профіль ціннісних характеристик національних культур мусульманських країн

Розшифруємо основні критерії порівняння, які обрав вчений. Співвідношення *індивідуалізм (І) / колективізм (К)* відбиває переважну схильність до сприйняття особистістю себе як індивідуальності або частини групи, де 100 – індивідуалізм. *Дистанція влади (ДВ)* – міра нерівності в розподілі влади в суспільстві, що сприймається його членами як нормальна, де 100 – висока. *Мужність (маскуліність) (М)* – переважна схильність суспільства до таких цінностей, як рекорди, героїзм, наполегливість у досягненні мети, матеріальний успіх і т. п., де 100 – висока. *Жіночність (фемінінність) (Ф)* – переважна схильність до вибудови рівних відносин, готовність до компромісів, скромність, турбота про ближніх, затишок, якість життя тощо, де 0 – висока. *Запобігання невизначеності (ЗН)* – характеристика соціально-економічної поведінки, що відбиває допустимі межі соціальної нестабільності та двозначності, які сприймаються як нормальні, за яких члени суспільства відчувають себе комфортно, де 100 – значне. В більш пізніх дослідженнях під керівництвом Г. Хофстада було додано кілька нових критеріїв.

3. Вплив національних особливостей ціннісних орієнтацій на організацію навчального процесу

Яким чином ці відмінності проявляють себе в навчальному процесі?

Дистанція влади [9, р. 69-71]. Цілком передбачуваною виглядає опозиція рівноправні / нееквівалентні відносини студент-викладач. При цьому у випадку зізначною дистанцією влади (ЗДВ) різниця в статусах зберігається і поза рамками навчального процесу, ЗВО, після завершення навчання. Чим старше викладач, тим більшої поваги від студентів він має право очікувати. Викладач задає не лише основну лінію, зміст, а й характер, форми, темпи, манеру взаємодії зі студентами. Жорстка організація навчального процесу підтримується абсолютним контролем з його боку за ходом комунікації. Студент має право висловити свою думку лише з дозволу викладача. Не допускається незгода, тим більше критика викладача з боку студента. Персоналізація навчального процесу виражається в тому, що знання, що викладаються підносяться не як відірвана від будь-якої індивідуалізації істина, але як особиста «мудрість» викладача, який постає в образі видатного Гуру. Результати, якість отриманих професійних кваліфікацій у визначальній мірі залежать від рівня його підготовки.

На противагу цьому в культурах з малою дистанцією влади (МДВ) підтримуються рівноправні відносини між викладачем і студентом. При цьому перевагу отримують молодші викладачі, яким легше позиціонувати себе перед студентами в подібному статусі. Освітній процес сконцентрований на студенті, ініціатива, інтелектуальні пошуки якого всіляко заохочуються. Стимулюються їх довільна ініціатива в ході занять, уточнюючі питання, прохання про роз'яснення особливо складних і незрозумілих елементів навчального матеріалу. Позитивно сприймаються аргументовані заперечення, вираз незгоди та критика, висловлені безпосередньо в процесі спілкування. Освітній процес швидше деперсоналізований. Знання, факти подаються як незалежні від особистості викладача. Ефективність навчального процесу у визначальній мірі залежить від його здатності налагодити двосторонній контакт студент – викладач. В цілому навчальний процес ґрунтується на визнанні необхідності підтримки незалежності студента. Рівень отриманих професійних кваліфікацій у визначальній мірі залежить від самого студента.

Колективізм / індивідуалізм [9, р. 117-119]. В якості основної мети освіти в колективістських (К) культурах сприймається набуття вмінь і навичок, життєво необхідних для ефективною адаптації та інтеграції студента в певну соціальну групу. Значна увага приділяється освоєнню та дотриманню традицій. Акцент ставиться на навчання конкретним знанням і вмінням. Характерними для К культур є скарги викладачів на малу активність на заняттях. Адже для студентів, які сприймають себе частиною групи представляється неприйнятним починати говорити без санкції з її боку. Обмежується спілкування у великих колективах, особливо, якщо вони складаються з представників різних груп. Студенти очікують особливого ставлення до себе від викладачів, яких вони ідентифікують з тією соціальною групою, до якої відносяться самі. Спостерігається прагнення уникати конфліктів. Критика допустима лише в рамках групи, з якою студент себе ідентифікує. В процесі навчання акцентується увага на роботі з групою в цілому, а не з окремими студентами. Отримання диплома розглядається перш за все як пропуск в більш високу соціальну групу.

В індивідуалістських (І) культурах акцент ставиться на навчання вміню вчитися. Надання привілеїв окремим студентам розглядається як імморальна поведінка, непотизм. Студенти очікують ставлення до себе як самостійної, незалежної особистості. Об'єднання в групи відбувається легше в разі постановки перед студентами завдань, що вимагають спільної роботи. У разі виникнення конфліктних ситуацій, що цілком допускаються, як шляхи їх вирішення розглядаються відкрите обговорення, дискусія. Диплом про освіту не лише відкриває двері власнику в сферу

трудової діяльності, яка дозволяє отримати більшу матеріальну вигоду, а й підвищує його самоповагу, представляється одним із стимулів здобуття ВО.

Маскулинність /феминність [9, р. 158-163]. В культурах, які характеризуються більшим рівнем феминності (Ф) акцент ставиться на підтримці, похвалі навіть незначних успіхів слабших студентів. При цьому має місце прагнення уникати надмірного акцентування уваги на успіхах сильніших студентів. Нормальним сприймається середній студент. В маскулинних (М) культурах навпаки, заохочення за кращі результати, виділення лідерів, градація студентів за рівнем успішності визнається одним з ключових інструментів мотивації навчальної активності. Як норма для наслідування сприймається кращий студент. Батьки заохочують, націлюють своїх дітей на досягнення переваги, в той час, як в Ф культурах вираз «кращий в групі» швидше буде сприйматися як насмішка. Відповідно й поведінка в групі носіїв М цінностей відрізняється прагненням виділитися, проявити себе, відкритістю до змагальної взаємодії. Більша увага приділяється змагальним видам спорту. Характерним є гасло «Перемога, це не все, це єдина мета». У той час, як в Ф культурах подібна поведінка швидше виклично іронічна. Вважається, що перевага породжує ревності, тому потрібно уникати її зовнішніх проявів. Девізом може слугувати фраза «Ми знаємо, що ми кращі. Але не можна демонструвати це постійно». Більш високий рівень агресивності представників М культур знаходить відображення в акценті на навчанні тому, як захистити себе на противагу акценту на навчанні пошуку шляхів уникнення конфлікту в Ф культурах. У числі пріоритетних проблем і здібностей, на яких акцентують увагу в процесі навчання представники М культур виявляються здатність робити щось краще за інших, надмірні схильність до суперечок, накопичення, необдумані дії. Для представників Ф культур пріоритетним є прагнення полегшити життя. Перші в процесі соціальної комунікації прагнуть піднести себе в найбільш сприятливому світлі, схильні переоцінювати себе, в той час як другі - швидше недооцінюють себе.

Запобігання / прийняття невизначеності [9, р. 205-206]. У культурах з сильним запобіганням невизначеності (ЗН) студенти вважають за краще мати справу з чітко окресленим та структурованим матеріалом, чітко означеними тимчасовими рамками, завданнями, в яких є єдина правильна відповідь. Вони очікують заохочення за акуратність. З протилежного боку, в культурах, які характеризуються слабким уникненням невизначеності (ПН), студенти прагнуть запобігти надмірного структурування. Вони краще сприймають навчальні завдання, в яких можливі кілька варіантів правильної відповіді, очікують заохочення за оригінальність відповіді. В ЗН культурах академічні успіхи в значній мірі зумовлюються зв'язками і везінням студента. З протилежного боку, в культурах з ПН цілком прийнятним виглядає відповідь «Я не знаю». Студенти віддають перевагу викладачам, здатним легко і доступно викласти матеріал. Пріоритет віддається навчальними посібниками, в яких навіть найскладніші частини навчального матеріалу викладаються коротко, ясно, за допомогою загальноприйнятих термінів. Інтелектуальні дискусії заохочуються. Вони використовуються в якості специфічної форми організації навчального процесу, що стимулює активізацію творчої активності студентів. Більш того, у випадку з захистом докторських дисертацій, саме здатність вступати в дискусію з професорами сприймається як ключовий аргумент, що підтверджує професійну кваліфікацію здобувача. Першорядне значення в досягненні академічних успіхів надається здібностям, працьовитості та наполегливості студента.

Висновки

Яким чином розуміння особливостей впливу домінуючих соціальних орієнтацій національних ціннісних систем здатне сприяти більш ефективній трансформації системи ВО в умовах активізації інтеграції української економіки в глобальне господарство?

Перш за все, знання особливостей впливу національної культури на освітній процес дозволяє підвищити його ефективність за рахунок вдосконалення вже існуючих і запозичення, з частковою корекцією, тих практик, інституцій та інститутів, які в максимальній мірі відповідають домінуючим цінностям, підтвердили свою ефективність в умовах інших культур. Воно дозволяє більш тонко, з урахуванням особливостей окремих національно-культурних, професійних, вікових груп студентів, калібрувати форми організації навчального процесу. Формується кращий фундамент для забезпечення міжнародної мобільності як студентів, так і викладачів. Причому не лише для підготовки до виїзду в партнерські навчальні заклади в інших країнах, але й для прийняття іноземних учасників відповідних програм. Включення до навчальних планів дисциплін, орієнтованих на формування знань і навичок крос-культурної взаємодії набуває особливої актуальності в умовах активізації взаємодії українських підприємств з іноземними партнерами. Успішне позиціонування національної системи ВО як системи, здатної надавати освітні послуги високої якості на міжнародному рівні так само висуває вимогу врахування в навчальному процесі особливостей національних культур студентів-іноземців, що надходять в українські ЗВО.

Ми розглянули лише один, пов'язаний з безпосередньою взаємодією викладача зі студентом, аспект впливу особливостей національної культури на організацію системи ВО. Обмеженість обсягу публікації не дозволяє нам більш детально зупинити на прояві впливу ціннісних орієнтацій на світоглядну сферу, мотивацію діяльності як студентів, так і викладачів, організаційну структуру навчальних закладів та національної системи ВО в цілому. Більш того, слід враховувати, що система ВО, як елемент національної економічної системи, приймає національною культурою «інституціоналізовані правила гри», прийняті в цій системі, і одночасно бере активну участь у формуванні подібних правил для майбутніх поколінь. Відповідно виникає необхідність розширення спектра уявлень про направлення впливу культури на організацію господарської діяльності в цілому і на системи ВО, зокрема.

Література

1. Журавський В. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні / В. Журавський. – К.: Ін Юре, 2003. – 416 с.
2. Социокультурные барьеры модернизации высшей школы Украины: коллективн. моногр. / под ред. В. Бакиров. – Х.: ХНУ им. В. Каразина, 2015. – 423 с.
3. Липов В. Комплементарна зумовленість інституціональних систем і реформування ВО в Україні / В. Липов // Вища школа. – 2018. – № 4. - С. 23-48.
4. Павлова О. Культурна інтеграція вітчизняних закладів ВО до європейського освітнього середовища / О. Павлова, Т. Мельничук, Т. М. Мисюра. – К.: КІМ, 2012. – 297 с.
5. Білик О. Соціалізація іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу України / О. М. Білик. – Харків. держ. акад. культури. – Харків: Майдан, 2016. – 333 с.
6. Культурология. Энциклопедия. В 2-х т. Т. 1. – М.: РОССПЭН, 2007. – 1392 с.

7. Geertz C. (1973) Thickdescription: to ward an interpretive theory of culture / C. Geertz // The interpretation of Cultures. – NY.: BasicBooks. – P. 330.
8. Gellner E. (1992) Reason and Culture: the historicrole of rationality and rationalism / E. Gellner. – Oxford: Blackwell. – 193 p.
9. Hofstede G. Cultures and Organizations: Software of the Mind. Revised and expanded 3rd Edition / G. Hofstede. – N.-Y.: McGraw-Hill, 2010. – 550 p.
10. Altbach Ph. (2009) Trends in global higher education: Tracking an academic revolution. A report prepared fo rthe UNESCO 2009 / Ph. Altbach, L. Reisberg, L. Rumbly // World Conference on Higher Education. – P.: UNESCO, 2009 [Електронний ресурс] <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001832/183219e.pdf>.
11. Trow M. (1973) Problems in the transition from elite to mass higher education / M. Trow. – Berkerey, CA: Carnegie Commission on Higher Education.
12. Инглхарт Р. Модернизация, культурные изменения и демократия / Р. Инглхарт, К. Вельцель. – М.: Новое издательство, 2011. – 464 с.
13. Schwartz S. Cultural value orientations / S. Schwartz. – М.: PH SU HSE, 2008. – 62 p.
14. Тромпенаарс Ф. Национально-культурные различия в контексте глобального бизнеса / Ф. Тромпенаарс, Ч. Хампден-Тернер. – Минск: Попури, 2004. – 528 с.
15. Липов В. Мотивація інституціональних змін у трансформаційній економіці. Монографія / В. Липов. – Х.: НФаУ, 2004. – 184 с.
16. Clark B. The Higher Education System: Academic Organizationin Cross-National Perspective / B. Clark. – Oakland: University of California Press, 2011. – 330 p.

Information about authors:

Volodymyr Lypov – Doctor in Economics, Professor, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine, E-mail: Lypov_vl@ukr.net.

Tetyana Chernuxa – Ph.D. Student, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine. E-mail: Tatyana0009@gmail.com.